

46249

DR. MED. STANISŁAW KOPCZYŃSKI

naczelný wizytator higieny szkolnej
w Ministerstwie W. R. i Ośw. Publ.

HYGIENA SZKOLNA
I
WYCHOWANIE FIZYCZNE
W SZKOŁACH RZECZYPOSPOLITEJ

(Sprawozdanie za rok 1924 i 1925)

W A R S Z A W A

DRUKARNIA KOOPERATYWY PRACOWNIKÓW Drukarskich ZIELNA 47. TEL. 19-67

1927

46249

WAŻNIEJSZE PRACE TEGOŻ AUTORA
Z DZIEDZINY HIGJENY SZKOLNEJ:

1. *Szkice higieniczno-wychowawcze*. Tom I. Str. 230. Wyd. Sadowski 1910.
2. *Rola lekarza powiatowego w dozorze higieniczno-lekarskim nad szkołami*. Str. 63. Nakład Minist. Zdr. Publ. Wydanie I — 1918. Wyd. II — 1919 r.
3. *Wskazówki do badań higieniczno-szkolnych*. Str. 37. Nakład Minister. Zdrowia Publ. Wyd. I — 1918. Wyd. II — 1919 r.
4. *Co samorzady dla spraw higieny szkolnej zrobiły a co zrobić powinny?* Str. 39. Odbitka z „Samorządu miejskiego” 1918.
5. *Higjena szkolna*. Podręcznik zbiorowy. Redakcja, wstęp i rozdział VI: Lekarz szkolny i opieka lekarska w szkole. Str. 567 — 645. Wyd. Arcet 1921.
6. *Szkice higieniczno-wychowawcze*. Tom II. Str. 168. Wyd. „Książnica Atlas” 1920.
7. *Zasady higieny szkolnej*. Podręcznik dla seminarjów nauczycielskich. Str. 216. Wyd. Arcet 1924.
8. *Opieka higieniczno - lekarska nad szkołami i stan zdrowia młodzieży w szkołach Rzeczypospolitej w latach 1918 — 1923*. Str. 20. Odbitka ze „Spraw. Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia” 1925.
To samo po francusku w *La Médecine Scolaire* (Paryż) i po włosku w *L'Igiene della Scuola* (Genua).
9. *Inspektor szkolny jako wizytator higieny w szkołach*. Str. 12. Odbitka ze „Spraw Szkolnych”. 1925.
10. *W sprawie przeciążenia młodzieży szkolnej*. Str. 16. Odbitka z „Przeglądu Współczesnego” 1926.
To samo po francusku w *La Médecine Scolaire* (Paryż) Nr. 10 i 11.
11. *Higjena szkolna i wychowanie fizyczne na Zachodzie*. Str. 29. Odbitka z „Medycyny Doświadczalnej i Społecznej” 1926.
12. *Jak ustrzec dzieci i młodzież od nerwowości?* Str. 40. Nakł. Sp. Akc. „Bluszcz” 1927.

DR. MED. STANISŁAW KOPCZYŃSKI

naczelnny wizytator higieny szkolnej
w Ministerstwie W. R. i Ośw. Publ.

HYGIENA SZKOLNA

I

WYCHOWANIE FIZYCZNE W SZKOŁACH RZECZYPOSPOLITEJ

(Sprawozdanie za rok 1924 i 1925)

W A R S Z A W A

DRUKARNIA KOOPERATYWY PRACOWNIKÓW DUKARSKICH ZIELNA 47. TEL. 19-57

1927

Dr. med. Stanisław Kopeczyński

naczelnny wizytator higieny szkolnej i wychowania fizycznego w Ministerjum Oświecenia.

Stan higieny szkolnej w szkołach Rzeczypospolitej

za rok 1924 i 1925.

I. Stan Higieny Szkolnej.

A. *Okólniki i rozporządzenia ministerjalne.* Z ważniejszych okólników i rozporządzeń ministerjalnych, wydanych w roku 1924 i 1925 wymienić należy: 1) okólnik w sprawie *przeciążenia młodzieży* szkolnej; okólnik ten bardzo obszernie analizuje przyczyny przeciążenia młodzieży w szkołach, przeładowanie programów, wadliwość metod nauczania, niestawianie należytych wymagań młodzieży w ciągu roku szkolnego i przy promowaniu, obciążanie uczniów zbytnią pracą domową, nieumiejętność wykonywania pracy w domu, złe warunki pracy domowej i t. p., i podaje środki zaradcze; 2) okólnik w sprawie prawidłowej *postawy ucznia* podczas pisania, wykazuje szkodliwość wadliwej postawy i apeluje zwłaszcza do nauczycieli szkół powszechnych, by już w niższych oddziałach czuwali nad tą sprawą; 3) okólnik w sprawie *dożywiania dzieci* zwłaszcza w szkołach powszechnych, gdzie stwierdzono nędzne odżywianie dzieci urodzonych podczas wojny; 4) okólnik w sprawie udzielania *rad* przez lekarzy szkolnych przy *wyborze zawodu* przez uczniów, kończących szkoły powszechne. Na razie, nim poradnie psychotechniczne wejdą w życie, chodziło u udzielenie przeciwwskazań ze stanowiska zdrowia; 5) okólnik w sprawie *współpracy nauczycielstwa z lekarzami szkolnymi* w dozorze higieniczno-lekarskim nad działalnością szkolną; 6) okólnik w sprawie zaopatrzenia lokali szkolnych w przybory *do mycia rąk*, który spowodował, że dzisiaj większość szkół wszelkich typów naczynia te posiada; 7) okólnik w sprawie *zwalczania jaglicy w szkołach*; 8) okólnik w sprawie *zwalczania płonicy wśród* młodzieży szkolnej; 9) okólnik w sprawie *święta sportowego* młodzieży szkolnej.

Jako wiążący się pośrednio z higieną szkolną, przytoczyć należy okólnik, *redukujący materiał programowy* i zmniejszający liczbę godzin pracy w gimnazjach od 1 do 3-ch godzin tygodniowo.

Na wzmiankę zasługuje, że trzy Kuratoria: Krakowskie, Wołyńskie i Poleskie zebrały i wydały jako specjalne numery swych

dzienników urzędowych wszystkie okólniki i rozporządzenia z dziedziny higieny szkolnej i wychowania fizycznego jakie Ministerjum wydało od początku swej działalności, t. j. od lat 6.

B. *Udział Polski w międzynarodowej delegacji lekarzy szkolnych.* Z inicjatywy Komitetu biura higieny przy Lidze Narodów z fundacji Rockfeller'a została zorganizowana w r. 1924 delegacja międzynarodowa lekarzy szkolnych w celu zapoznania się ze stanem opieki higieniczno-lekarskiej nad szkołami w Anglii, Belgii, Holandji. W liczbie dwunastu przedstawicieli różnych państw, Polskę reprezentował Dr. St. Kopczyński. Wizytacje trwały od połowy maja 1924 r. Delegaci zapoznali się najpierw z organizacją dozoru higieniczno-lekarskiego w różnych częściach Anglii, potem przez 10 dni badali stan tych rzeczy w Londynie, następnie w różnych miastach Belgii i Holandji, zapoznając się z działalnością lekarzy szkolnych, z pracą higienistek szkolnych, ze szkołami na otwartem powietrzu, szkołami uzdrowiskami, ze szkołami dla dzieci małodolnych, głuchoniemych, ociemniałych, dzieci ułomnych, z wadami charakteru i t. p., oraz ze stanem wychowania fizycznego w tych zakładach. Wizytacjom towarzyszyły odczyty, konferencje, pokazy. Delegację zakończono konferencją w Amsterdamie i dyskusją na różne tematy, jakie nasunęły się członkom delegacji podczas zwiedzań.

Po powrocie Dr. St. Kopczyński podzielił się wrażeniami z udziału w delegacji na specjalnych konferencjach, jakie się odbyły w Tow. Higienicznem i w Stowarzyszeniu Lekarzy w Warszawie, zdał z niej sprawę w szeregu artykułów w różnych czasopismach higieniczno-szkolnych oraz na konferencjach okręgowych w Poznaniu, w Toruniu, w Krakowie, w Łodzi, w Katowicach, we Lwowie i w Wilnie. Wszystko to niewątpliwie przyczyniło się do ugruntowania w Polsce idei higieniczno-szkolnych.

C. *Opieka higieniczno-lekarska.* W związku z ciężkim położeniem finansowem Państwa liczba etatów lekarzy, dentystów szkolnych w szkołach państwowych średnich pozostała niemal bez zmiany. Z konieczności chcąc zaopatrzyć większą liczbę szkół w pomoc lekarską, dzielono jeden etat 15-godzinny na 2, niekiedy na 3. Natomiast, jak to wykazuje poniżej tablica, liczba szkół średnich oraz seminarjów prywatnych, korzystających z opieki higieniczno-lekarskiej, znacznie się zwiększyła, a mianowicie:

Opieka lekarska w szkołach średnich i semin. nauczycielskich.

R O K	Szkoły średnie ogólnokształ.				Seminarja nauczycielskie			
	Państwowe		Prywatne		Państwowe		Prywatne	
	Z opie- ką le- karską	% uwzgl. opiekę le- karską	Z opie- ką le- karską	% uwzgl. opiekę le- karską	Z opie- ką le- karską	% uwzgl. opiekę le- karską	Z opie- ką le- karską	% uwzgl. opiekę le- karską
19 ²² / ₂₃	162	63,52	259	51,69	77	74,04	15	27,27
19 ²³ / ₂₄	171	63,56	331	63,4	95	79,6	44	65,67
19 ²⁴ / ₂₅	178	67.	377	73,49	103	79,84	48	66,66

Szkoły zawodowe w znacznej większości mają lekarzy, jako wykładowców higienę i ratownictwo, pozatem niemal we wszystkich lekarze po kilka godzin poświęcają na opiekę lekarską nad młodzieżą.

Rok 1924 zaznaczył się wybitnem wzmożeniem akcji na polu zorganizowania opieki higieniczno-lekarskiej nad szkołami *powszechnymi*. Ponieważ koszt opieki higieniczno-lekarskiej nad szkołami powszechnymi, samorządowemi ponoszą gminy, przeto Ministerjum Oświecenia w porozumieniu z Ministerjum Spraw Wewnętrznych (Generalną Dyrekcją Służby Zdrowia) wystąpiło do Zarządów miast, do wydziałów sejmikowych o tworzenie tej opieki tam, gdzie jej dotychczas nie było. Wynikiem tej akcji było to, że cały szereg miast i miasteczek i pewna liczba wydziałów powiatowych zaprosiły lekarzy szkolnych do szkół powszechnych. W roku szkolnym 1924/25 na ogólną liczbę 578 miast i miasteczek w całej Rzeczypospolitej już 173 a więc 30% miało opiekę lekarską. Brak lekarzy na prowincji, utrudniona komunikacja, ciężki stan finansowy gmin, opóźniają zaprowadzenie opieki lekarskiej w większej liczbie szkół powszechnych. Lecz i w tym kierunku akcja rozpoczęta rozwija się pomyślnie.

Szersze też kręgi zatacza instytucja higienistek szkolnych, których praca w szkołach powszechnych okazała się tak owocną.

W roku 1924/25 czynne były higienistki szkolne w następujących miastach: Warszawa — 30 higienistek szkolnych, Łódź — 25, Lwów — 14, Wilno, Włocławek i Kalisz po 5, Płock — 4, Bydgoszcz 3, Częstochowa, Białystok i Lublin — po 3, Kraków 2, Dąbrowa Górnicza, Ostróg, Lublin, Chełm po 1.

D. *Wyniki badań lekarskich.* Ponieważ najlepiej jest zorganizowana opieka lekarska nad szkołami średnimi, przeto dane cyfrowe, jakimi w tej dziedzinie rozporządzamy odnośnie do chorób zakaźnych jako najbardziej wiarogodne przytaczamy poniżej:

CHOROBY ZAKAŻNE

wśród młodzieży szkolnej w szkołach średnich na rok 1924/25.
Dane z 525 szkół, znajdujących się pod opieką lekarską.

Liczba uczniów	1924 — 1925			1923/24	1924/25	1923/24	1924/25	1923/24	1924/25
	Ogółem	Chłopcy	Dziewczeta	Ogółem		Chłopcy		Dziewczeta	
	134196	81094	53102	110029	134196	70415	81094	39574	53102
	dane bezwzględne			%	%	%	%	%	%
Płonica (szkarlatyna)	658	229	429	0,42	0,49	0,34	0,28	0,57	0,8
Odra	1388	765	623	1,39	1,03	1,05	0,94	1,99	1,17
Różyczka	114	43	71	0,12	0,08	0,13	0,5	0,11	0,13
Ospa naturalna	1	—	1	0,003	0,0007	0,004	—	0,002	0,001
Ospa wietrzna	557	298	259	0,36	0,41	0,24	0,36	0,57	0,48
Krztusiec (ko- klusz)	295	161	134	0,13	0,22	0,06	0,19	0,25	0,25
Błonica (dyfteryt)	103	42	61	0,07	0,07	0,05	0,05	0,11	0,11
Świnka	853	481	372	1,4	0,63	1,33	0,59	1,76	0,7
Drewnica karku	9	7	2	0,009	0,006	0,009	0,008	0,01	0,003
Tyfus plamisty	14	11	3	0,019	0,01	0,019	0,01	0,018	0,005
„ brzuszny	227	146	81	0,2	0,16	0,21	0,18	0,19	0,15
„ powrotny	2	1	1	0,0018	0,001	0,0014	0,001	0,002	0,001
Biegunka krwawa	51	40	11	0,069	0,03	0,09	0,04	0,03	0,02
Zapalenie płuc	511	369	142	0,59	0,38	0,55	0,45	0,74	0,26
Gruźlica ogółem	5855	3432	2423	3,4	4,36	3,04	4,23	4,20	4,56
Influenza	6720	3931	2789	4,46	5,00	4,20	4,84	4,9	5,25
Jaglica	905	472	433	0,62	0,67	0,69	0,58	0,5	0,81
Świerzb	584	440	140	0,73	0,43	0,86	0,54	0,49	0,27
Wszawica	2975	417	2558	2,90	2,21	0,89	0,51	6,8	4,81
Umarło	147	101	46	0,15	0,1	0,18	0,12	0,1	0,08

Schorzenia wśród młodzieży szkół średnich za rok 1924—1925.

Liczba uczniów zbadanych	1924 — 1925			1923/24	1924/25	1923/24	1924/25	1923/24	1924/25
	Ogółem	Chłopcy	Dziewczeta	Ogółem		Chłopcy		Dziewczeta	
	134196	81094	53102	110029	134196	70455	81094	39574	53102
	dane bezwzględne			%	%	%	%	%	%
Złe odżywianie	12798	7069	5729	9,98	9,53	9,16	8,41	11,4	10,78
Powiększenie gruczołów chłon.	28140	15804	12336	24,00	20,26	18,3	19,48	29,1	23,23
Skrzywienie kręgosłupa	7517	3594	3923	6,55	5,6	4,1	4,43	9,7	7,38
Krzywica	5743	4083	1660	3,22	4,27	3,8	5,03	3,1	3,12
Wady serca	3094	1844	1250	2,3	2,3	2,4	2,27	2,1	2,35
Przepuklina	342	319	23	0,48	0,25	0,59	0,39	0,1	0,04
Gruźlica ogółem	5855	3432	2423	3,4	4,36	3,00	4,23	4,2	4,56
Oddychanie przez usta	5630	2558	3072	3,8	4,19	2,8	3,15	3,68	5,78
Próchnica zębów	45579	29978	15601	35,9	33,96	36,5	36,96	34,6	29,47
Wady wymowy	1377	1012	365	0,78	1,02	0,88	1,24	0,6	0,68
„ wzroku	18695	10281	8415	14,9	13,93	13,1	12,67	18,0	15,84
„ słuchu	2420	1405	1015	2,00	1,8	1,7	1,69	2,5	1,91
Krwotoki nosa	1918	1087	831	1,2	1,43	1,15	1,34	1,5	1,56
Przewlekłe bóle głowy	7541	1759	5782	6,1	5,61	2,9	2,16	11,8	10,88
Kaleki	831	572	259	0,5	0,61	0,59	0,7	0,37	0,48

Dla porównania przedstawiam poniżej sprawozdanie z zachorowań dziatwy szkolnej szkół powszechnych w roku 1924/25 ze szkół powszechnych m. Warszawy, Łodzi, Lwowa i Wilna.

**Zachorowania dziatwy szkolnej szkół powszechnych 1924/25 roku szk.
ze szkół m. Warszawy, Łodzi, Lwowa i Wilna:**

Ogółem dzieci	1924/25	1923/24	1924/25
	139081	119330	139081
	Dane bezwzględne	%	%
Dur (tyfus) wysypkowy	2	0,08	0,001
„ brzuszný	210	0,1	0,15
Płonica (szkarlatyna)	623	0,6	0,44
Błonica (dyfteryt)	71	0,06	0,05
Ospa naturalna	1	0,0008	0,0007
„ wietrzna	237	0,16	0,16
Odra	2688	0,23	1,93
Koklusz	208	0,1	0,14
Świnka	147	0,14	0,1
Influenza	111	0,08	0,7
Krwawa biegunka	18	0,01	0,013
Świerzba	655	0,35	0,46

Widzimy więc, że pomimo niehigienicznych warunków, w jakich znajduje się większość szkół powszechnych wyżej wspomnianych miast, odsetek zachorowywań w porównaniu ze szkołami średnimi nie jest większy, a co do niektórych chorób nawet mniejszy. Tylko skłonność do zapadania na gruźlicę, skrofuley u dzieci szkół powszechnych występują częściej. Około 5% dzieci w szkołach powszechnych dotkniętych jest gruźlicą mniej lub więcej czynną, a około 60% ma powiększone gruczoły chłonne zewnętrzne.

E. *Higjena zapobiegawcza i medycyna lecznicza.* Po stwierdzeniu schorzeń lub wad fizycznych u młodzieży szkolnej opieka lekarska dążyła do usunięcia tych braków przez udzielanie porady i pomocy lekarskiej w przychodniach lekarskich szkolnych przez wysyłanie o poradę do lekarzy domowych, do lekarzy kas chorych lub do poradni szpitalnych.

Na pierwszym miejscu należy postawić *poradnie szkolne dentystyczne* (pomoc udzielane w gabinecie dentystycznym na miejscu w szkole).

Pomoc dentystyczna w szkołach średnich i seminarjach nauczyc.

R. O K	Szkoly średnie ogólnokształ.				Seminarja nauczycielskie			
	Państwowe		Prywatne		Państwowe		Prywatne	
	Z opieką dentyst. ogółem	%	Z opieką dentyst. ogółem	%	Z opieką dentyst. ogółem	%	Z opieką dentyst. ogółem	%
19 ²² / ₂₃	68	26%	6	1,2%	37	38%	0	0%
19 ²³ / ₂₄	75	28%	14	3%	42	35%	0	0%
19 ²⁴ / ₂₅	76	28%	35	7%	49	38%	0	—

W roku szkolnym 1923/24 w 67 państwowych szkołach średnich, w 9 prywatnych szkołach średnich i w 33 państwowych seminarjach nauczycielskich, skąd nadesłano sprawozdania, zbadano jamę ustną w gabinetach dentystycznych szkolnych u 33,776 uczniów i uczenic, założono 29,897 plomb, usunięto 7,578 pni, zdjęto kamień (osad) u 4086 młodzieży, wyleczono zapalenie miazgi i zgorzel w 9440 przypadkach.

W roku szkolnym 1924/25 w 76 państwowych szkołach średnich, w 30 prywatnych szkołach średnich i w 40 państwowych seminarjach nauczycielskich, skąd nadesłano sprawozdania, zbadano jamę ustną u 34,289 uczniów i uczenic, założono 36,819 plomb, usunięto 6844 pni, zdjęto kamień (osad) u 6480 młodzieży, wyle-

czono zapalenie ew. zgorzel miazgi w 11,527 przypadkach. Dla dzieci szkół powszechnych przychodnie dentystyczne ew. szkolne posiadały miasta: Warszawa, Łódź, Wilno, Kraków, Lwów, Włocławek, Radom, Kutno, Płock. W roku 1924/25 w przychodniach dentystycznych szkolnych w Warszawie usunięto 1859 pni, zaplombowano 4,485 ubytków zębowych, w Łodzi usunięto 1233 pni, zaplombowano 1696 ubytków zębowych, wyleczono 362 przypadki zapalenia ew. zgorzeli miazgi.

Szczególną czynność rozwijała „Państwowa Poradnia Lekarska” dla młodzieży szkół publicznych we Lwowie, gdzie były czynne trzy oddziały: internistyczny, okulistyczny i dentystyczny. W oddziale internistycznym czynnym od 1 kw. 1925 r. dokonywano naswietleń lampami kwarcowymi „Bacha” i dwoma lampami „Sollux”.

Na drugim miejscu należy postawić pomoc *okulistyczną* dla młodzieży szkół powszechnych. W warszawskich dwóch przychodniach okulistycznych szkolnych stwierdzono u dzieci 1,768 wad refrakcji, dostarczono biednym dzieciom 128 par szkieł, w m. Łodzi — w 6,422 przypadkach stwierdzono wady refrakcji, u 1152 dzieci stwierdzono i leczono jaglicę. W poradni lwowskiej w r. 1925 w 1226 przypadkach stwierdzono choroby oczu i udzielono porad, w 1185 przypadkach stwierdzono wady refrakcji, w 53 przypadkach rozpoznano i leczono jaglicę w stanie zaraźliwym.

W poradni okulistycznej krakowskiej czynnej od r. 1920 udzielono w r. 1923/24 2470 porad, w r. 1924/25 — 2800 porad. Na 488 przypadków, w których zalecono szkła, 267 uczni zaopatrzyło się w szkła, w 21 przypadkach rozpoznano i leczono jaglicę w stanie zaraźliwym.

W Krakowie, we Lwowie, w Wilnie istniały specjalne *poradnie szkolne w chorobach wewnętrznych*, a w Warszawie i Łodzi — w chorobach gardła, nosa, krtani, chorobach skóry. W innych miastach porad udzielają lekarze szkolni czynni, albo też odsyła się chorą dźwiatwę do poradni szpitalnych lub kas chorych.

Na szczególną uwagę zasługuje *praca higienistek szkolnych*, która to instytucja jak podano wyżej coraz bardziej się rozwija. Dla przykładu zilustrujemy pracę higienistek szkolnych w latach sprawozdawczych cyframi:

W r. 1923/24 w Warszawie higienistki szkolne dokonały 4054 wywiadów domowych, w Łodzi — 1143, we Lwowie — 2264.

W r. 1924/25 w Warszawie higienistki szkolne dokonały 6670 wywiadów domowych, w Łodzi — 3542, we Lwowie 2036, w Wilnie — 324.

Higienistki ostrzygły w r. 1924/25 w Łodzi — 6995, we Lwowie — 413, w Wilnie — 4395 dźwiatwy szkolnej, walczyły z wszawicą w szkołach, która dzięki ich kontroli przy czynnym udziale higienistek szkolnych nad czystością włosów u dzieci maleje. W Warszawie, w Łodzi i we Lwowie towarzystwa żydowskie ułatwiały pewnej liczbie młodzieży żydowskiej, dotkniętej parchem, leczenie tej choroby uwłosienia.

Natrysków szkolnych wydano w r. 1923/24 w Warszawie — 140,894, w Łodzi — 62950, we Lwowie — 2379. W r. 1924/25 w Warszawie wydano — 134,782 natryski, w Łodzi — 91,852, w Wilnie — 8325.

W Łodzi w r. 1924/25 lekarze szkolni przy pomocy higienistek szkolnych dokonali 10,258 *szczepień ospy ochronnej*, w Wilnie — 5075.

Dożywiano w szkołach na koszt magistratu miasta i opiek szkolnych od 5 — 10 proc. dźwiatwy szkolnej.

Wysyłanie dzieci na *kolonie i półkolonie* letnie lecznicze zaczyna coraz więcej się szerzyć. Warszawa w roku 1923/24 wysłała na kolonie lecznicze zagrożonych gruźlicą 2327 dzieci, w r. 1924/25 — 3004 dzieci ze szkół powszechnych. W r. 1925 — 23 szkoły średnie w Warszawie wysłały 909 młodzieży na kolonie wypoczynkowe, we Lwowie — 430 młodzieży, w Łodzi z półkolonij korzystało 4233 dzieci.

Powyższe cyfry z tych kilku miast świadczą, w jakim kierunku idzie rozwój higieny szkolnej i medycyny leczniczej w szkołach powszechnych w tych miastach. Za ich przykładem idą inne mniejsze miasta w Rzeczypospolitej. Dla przykładu podamy, że według danych urzędowych w r. 1925 wszystkie miasta polskie wysłały 40610 dzieci (w r. 1924 — 26500), z tego na kolonjach leczniczych było 10501, na wypoczynkowych — 21728, na półkolonjach — 8351,

W latach sprawozdawczych powstało też kilka nowych *szkół i oddziałów specjalnych*: a) dla dzieci małodolnych (Kraków, Katowice, Lublin); b) oddziałów szkolnych dla dzieci jagliczych; ogółem na 1500 dzieci (Warszawa, Wilno, Pruszków, Granica, Witkowice pod Krakowem, Łódź, Srem); c) przychodni dla lecze-

nia zboczeń wymowy (Kraków i Lwów); d) szkół uzdrowisk dla dzieci w stadium wstępnym gruźlicy (Skolimów pod Warszawą, Zakopane).

W Warszawie przy Wydziale Oświaty i Kultury w Sekcji Higieny Szkolnej powstała *pracownia psychotechniczna*, w której badani są uczniowie kończący szkołę co do uzdolnień zawodowych. Kierownik pracowni (Dr. Jaroszyński) wydał „Wskazania i przeciwwskazania lekarskie przy wyborze zawodu”; przesłano je do większych miast prowincjonalnych, do szkół powszechnych, w których pracują lekarze szkolni.

W Wilnie powstała w 1925 r. *pracownia psychotechniczna* do badania dzieci w celu kwalifikowania ich do oddziałów mało zdolnych.

Propagandą higieny teoretycznie i praktycznie zajmowali się lekarze szkolni i higienistki szkolne. Lekarze szkolni w szkołach średnich wygłaszali przeciętnie 3 pogadanki rocznie w klasie. W szkołach powszechnych wygłaszali pogadanki na konferencjach rodzicielskich i dla dziatwy. Nieraz lekarze wyręczali się odpowiednio przygotowanymi do tego higienistkami szkolnymi. Np. we Lwowskich szkołach powszechnych w r. 1924/25 higienistki szkolne wygłosiły 563 pogadanki higieniczne dla dziatwy szkolnej.

F. *Literatura higieniczno-szkolna*. W latach sprawozdawczych wyszło dość dużo prac z dziedziny higieny szkolnej, przeważnie jednak o charakterze popularyzatorskim. W „Przyjacielu Szkoły” Dr. Klęsk umieścił kilka drobnych artykułów w sprawie zwalniania uczniów z ćwiczeń cielesnych, w sprawie dziecka anormalnego. W mies. „Szkoła Powszechna” wyszły „Pogadanki higieniczne” (przez D-ra Kopeczyńskiego i D-ra Haberkantównę), podające szereg wskazówek metodycznych, dotyczących przeprowadzania tych pogadanek w wyższych oddziałach szkoły powszechnej oraz w niższym gimnazjum. Podane są również wzory pogadanek. Sprawę propagandy higieny przez szkołę porusza Dr. Majewski w „Muzeum” i Dr. Szuman „Propaganda higieny w szkołach amerykańskich” w czasop. „Higiena ciała i sport”. W „Przeglądzie Pedagogicznym” Ks. Sopoćko ogłosił większe studjum p. t. „Alkoholizm a młodzież szkolna” — wynik ankiety nad 1503 dziatwy i młodzieży ze szkół powszechnych średnich i wyż-

szych. Ten sam temat poruszył Dr. J. Szmurło w „Opiece nad dzieckiem” w pracy p. t. „O używaniu napojów wysokowych przez dziatwę szkół powszechnych m. Warszawy”, i Dr. Miklaszewski w temże piśmie w pracy p. t. „Alkoholizm wśród dzieci szkół powszechnych m. Łodzi”. Wszyscy autorowie stwierdzają, że alkoholizm wśród dziatwy szkolnej szerzy się coraz bardziej i wymaga energicznego przeciwdziałania ze strony władz szkolnych i domu.

Liczne artykuły z dziedziny higieny szkolnej umieszczał miesięcznik „Opieka nad dzieckiem”. Dr. Klęsk i Dr. Cieszyński poruszają w nim sprawę współpracy szkoły z domem nad wychowaniem higienicznym dziatwy i młodzieży. Dr. Bogdanowicz dwukrotnie pisze o „Niebezpieczeństwie kinematograficznem dla młodzieży”, podając wyniki własnych badań w tym kierunku drogą ankiety. W innym numerze Dr. Bogdanowicz w artykule p. t. „Z działalności lekarza szkolnego”, podaje wyniki zaleconych przez Czerwony Krzyż Młodzieży Konkursów Zdrowia, ich siłę propagandową w szerzeniu higieny praktycznej. W artykule „O dziecku szkolnem” Dr. Mikułowski podnosi dobre strony kształcenia i wychowania zbiorowego w szkole. Dr. Kopeczyński, Dr. Nowicki i Dr. Piotrowska rozpatrują najlepsze sposoby organizacji opieki higieniczno-lekarskiej nad dziatwą i młodzieżą szkolną. Dr. Balicka żąda zaspokojenia głodu powietrza u dzieci, którym brak w szkołach minimum niezbędnej objętości powietrza w klasie. Dr. Zylberlast-Zandowa podaje charakterystykę dziecka nerwowego, analizuje przyczyny nerwowości i podaje środki zapobiegawcze. Prof. Mogilnicki zaleca wielką ostrożność w tworzeniu szkół dla dzieci wybitnie uzdolnionych. Pani Szererowa pisuje o poradniach zawodowych dla młodocianych, wykazuje ich konieczność i sposoby organizacji. Dr. Jarecki pisze o dziecku głuchem i o potrzebie tworzenia dla takich dzieci zakładów w Polsce. Dr. Kopeczyński pisze o wychowaniu fizykiem w programach szkół polskich. Dr. Klęsk pisze o sposobach zapobiegania samobójstwom dzieci i młodzieży szkolnej. Prof. Jonscher żąda, by w szkołach żeńskich wdrażano dziewczęta w umiejętność pielęgnowania niemowląt.

Liczne popularne artykuły z dziedziny higieny szkolnej spotykamy w miesięczniku „Higiena ciała i sport” wychodzącem w r. 1925 we Lwowie pod kierunkiem prof. D-ra Steusinga.

Od 1 październ. 1924 r. począł wychodzić w Warszawie kwartalnik p. t. „Szkoła Specjalna“, w którym poruszane bywają różne tematy z dziedziny kształcenia i wychowania dzieci anormalnych. Z ważniejszych prac wymienić należy oparty na statystyce urzędowej artykuł p. Hellmana „Stan i potrzeby szkolnictwa specjalnego w Polsce“, D-ra Jaroszyńskiego „W sprawie wychowywania dzieci nerwowych“. Autor opisuje cechy fizyczne i psychiczne nerwowości i podaje środki zapobiegawcze. Dr. Jarecki pisze o dzieciach czterozmysłowych, głuchoniemych i ociemniałych pod względem obarczenia syfilitycznego. Zbadano 182 dzieci głuchoniemych, 23 dzieci ciemnych. Z tych u 19 proc. głuchoniemych i u 17 proc. ciemnych stwierdzono we krwi objawy kiły. Dr. Sterling podaje wyniki własnych badań nad piśmem lustrów dzieci normalnych i niedorozwiniętych. Wnioski autora: „jest to zagadnienie złożone, zahacza o inne dziedziny psychofizjologii i o zagadnienia orientacji przestrzennej“. Dr. Kopczyński porusza sprawę szkół — uzdrowisk dla dzieci, skłonnych do gruźlicy. Dr. Szuman pisze o rysunkach schematycznych dzieci, upośledzonych umysłowo, podnosząc pomoc, jaką okazują te rysunki przy rozpoznawaniu stopnia upośledzenia. Dr. Sterling podaje wyniki swych badań nad gruczołem tarczowym dzieci warszawskich szkół specjalnych i nad wpływem jego niedomogi na osłabienie inteligencji.

W „Archiwum higieny“ Wilno 1925 ukazała się cenna praca D-ra A. Safarewicza p. t. „Badania książek szkolnych pod względem higienicznym“, gdzie autor ocenia krytycznie pod względem kroju czcionek, wymiaru pisma, papieru i t. p. 30 książek szkolnych. Autor żąda zmiany przepisów ministerjalnych, aby one lepiej odpowiadały wymaganiom higieny szkolnej.

W kwartalniku „Wychowanie Fizyczne“ poruszającym obok spraw, dotyczących wychowania fizycznego w ścisłym znaczeniu tego wyrazu, również tematy z dziedziny higieny szkolnej, znajdujemy artykuł D-ra Kopczyńskiego o roli lekarza szkolnego na Zachodzie. W artykule tym autor podkreśla brak ścisłej współpracy lekarza szkolnego z nauczycielem i wychowawcą. Jako wynik obrad Sekcji Higieny Szkolnej na zjeździe lekarzy i przyrodników polskich w r. 1925 w Warszawie, na której to sekcji głównym tematem była sprawa przeciążenia szkolnego, zjawily się w tym czasopiśmie prace 3-ch konferentów tego tematu. prof. Jonschera, któ-

ry w swym referacie podkreśla liczne objawy przeciążenia młodzieży szkolnej, d-ra Szumana, który podaje sposoby, jak lekarze szkolni mogą przeciwdziałać przeciążeniu uczniów nauką szkolną i d-ra Oziębłowskiego, który na podstawie przeprowadzonej przez siebie ankiety, stwierdza, że obecnie przy stosowaniu racjonalnych metod nauczania stopień przeciążenia jest mniejszy. Tematy poruszone w dziale wychowania fizycznego tejże sekcji, znalazły wyraz w artykułach prof. Ciechanowskiego. „Rola lekarza w wychowaniu, w szczególności w wychowaniu fizycznym“, D-ra Jaroszyńskiego. — „Rola psychologiczna w wychowaniu fizycznym“ i Prof. Piaseckiego „Wychowanie fizyczne w szkołach akademickich“. W „Ruchu Pedagogicznym“ Dr. Miski pisze o rozwoju i życiu płciowym dziecka w świetle freudyizmu, Prof. Dr. Janiszewski „O znaczeniu i pielęgnowaniu zdrowia w wyższych uczelniach“.

W „Przyjacielu Szkoły“ Dr. Szuman przedstawia graficznie wyniki własnych badań nad higieną pracy umysłowej.

W „Sprawach Szkolnych“ znajdujemy artykuł D-ra Kopczyńskiego p. t. „Inspektor szkolny jako wizytator higieny w szkołach“, w którym autor przedstawia, w jaki sposób inspektor szkolny, zastępujący w tych razach, zwłaszcza gdy chodzi o szkoły powszechne, lekarza winien badać stan sanitarny szkół, stan opieki higieniczno-lekarskiej i stan wychowania fizycznego w szkołach.

Z broszur i książek oddzielnie wydanych, wymienić należy: nakładem Ministerjum Oświecenia wydany cenny zeszyt I „Projektów budynków szkół powszechnych, ze wskazówkami i uwagami, dotyczącymi projektowania szkół powszechnych. Zeszyt podaje 48 różnorodnych projektów, dających się zastosować do różnych planów sytuacyjnych. Dalej „Zasady higieny szkolnej“ (Warszawa, wyd. Arcta 1924 r.) w opracowaniu D-ra St. Kopczyńskiego. Jest to skrót na 216 str. jednolicie opracowany na podstawie zbiorowego dzieła p. t. „Higiena Szkolna“ (wyd. Arcta 1921 r.). Podręcznik ten został polecony do nauki na V-m kursie w seminarjach nauczycielskich. Drugą książkę z tej dziedziny stanowi książka D-ra Szalita p. t. „Higiena publiczna i szkolna“ (Tarnów 1924). Trzecią stanowi praca D-ra Kłęska p. t. „Psychofizjologia i patologia pisma“ wyd. Książnica — Atlas. Warszawa, Lwów 1924 r. Niezmiernie złożone zagadnienie. dotyczące psychologii, fizjologii

i patologii pisma, autor przedstawia w sposób popularny dość interesująco, poszczególnych jednak tematów nie pogłębia.

G. *Z posiedzeń lekarzy szkolnych.* W większych skupieniach szkolnych, gdzie są czynni lekarze szkolni, odbywają się posiedzenia, w których biorą udział oprócz lekarzy szkolnych kierownicy szkół i nauczyciele ćwiczeń cielesnych. Przytoczone poniżej tematy odczytów, jakie się odbyły w latach 1923/24 i 1924/25 świadczą o dziedzinie zainteresowań w zakresie higieny szkolnej.

a) Na posiedzeniach lekarzy szkół *średnich warszawskich* wygłoszono następujące referaty:

Dr. J. Bogdanowicz: „Kinematograf a młodzież“.

Dr. T. Jaroszyński: „Syntezy wychowania fizycznego“.

Dr. M. Pieńkowski: „Higiena odżywiania młodzieży szkolnej“.

Dr. St. Kopczyński: „Organizacja opieki lekarskiej nad młodzieżą szkolną w Anglii, Belgii i Holandji“.

Dr. K. Mitkiewicz: „Wrażenia z wizytacji obozów szkolnych“.

Dr. J. Bogdanowicz: „Z doświadczeń lekarza szkolnego“.

Dr. Ks. Cieszyński: „Czerwie u młodzieży w wieku szkolnym, ich częstość i objawy chorobowe“.

Dr. Korsakówna: „Przeciążenie młodzieży szkolnej w seminariach nauczycielskich“.

Dr. J. Rutkowski: „Skrzywienie kręgosłupa a szkoła“.

Dr. T. Jaroszyński: „Badanie uzdolnień młodzieży szkolnej“.

Dr. J. Oziębłowski: „W sprawie przeciążenia młodzieży w szkołach średnich“.

Dr. St. Kopczyński: „25-lecie higieny szkolnej w Polsce“.

Dr. Wł. Św. Zawadzki: „Wskazania i przeciwwskazania do ćwiczeń cielesnych“.

Dr. Wł. Dybowski (Lwów): „Wiek fizjologiczny“.

Dr. Sparrow: „O szczepieniach ochronnych przeciwpłoniczych“.

Dr. Ks. Cieszyński: „W sprawie nadpobudliwości u dzieci w wieku szkolnym“.

b) na posiedzeniach lekarzy szkół *powszechnych* m. Warszawy wygłoszono następujące referaty:

Dr. Piotrowska: „Projekt działalności Ligi szkolnej przeciwgruźliczej“.

Dr. Pieńkowski: „Higiena żywienia dzieci szkolnych“.

dziny higieny szkolnej i wychowania fizycznego. Na uwagę zasługuje zjazd okręgowy lekarzy szkolnych i nauczycieli ćwiczeń cielesnych w Białymstoku (jeden z tematów: Sprawa odznaki sportowej), zjazd okręgowy lekarzy szkolnych i nauczycieli ćwiczeń cielesnych we Lwowie (około 200 osób). Z tematów, poruszonych na tym zjeździe, ważniejsze: „Współpraca lekarza szkolnego z wychowaniem fizycznym“ i „Projekt ustawy o wychowaniu fizycznym i przysposobieniu wojskowem“. Na XII zjeździe lekarzy i przyrodników polskich w lipcu 1925 w Warszawie zorganizowana została specjalna sekcja higieny szkolnej i wychowania fizycznego. Jako tematy główne dyskusyjne na zjeździe: Pierwszy temat — „Sprawa przeciążenia młodzieży w szkołach“, referowali ją: dr. Szuman, prof. Jonscher i dr. Oziębłowski. Drugi temat: „Rola lekarza w wychowaniu fizycznym“ — referenci: prof. dr. Ciechanowski, dr. Mitkiewicz, dr. Wł. Św. Zawadzki, dr. Jaroszyński. Po za tem wygłoszono szereg luźnych referatów na różne tematy: „Kąpieli-ska szkolne“ — ref. dr. Maciesza, „O uczniach dojeżdżających“ — ref. dr. Ossowski i dr. Szuman, „Poradnie sportowe“ — ref. pułk. dr. Osmólski, „Wychowanie fizyczne w szkołach akademickich“ — ref. prof. dr. Piasecki, „Współpraca lekarzy szkolnych z wychowawcami fizycznymi“ — ref. prof. Dręgiewicz, „Organizacja gier ruchowych w szkołach“ — ref. prof. Wyrobek, „Koła sportowe młodzieży szkolnej“ — ref. prof. Fidziński.

J. *Nagrody z fundacji im. Piramowicza.* W r. 1919 Warszawskie Towarzystwo Lekarskie otrzymało od d-ra Stanisława Kopczyńskiego 10.000 rb. jako fundusz wieczysty im. Grzegorza Piramowicza, członka Komisji Edukacyjnej, pierwszego polskiego higienisty szkolnego. Roczne odsetki z tego funduszu co rok, ewentualnie co drugi rok, mają być obracane na nagrodę konkursową na cele popierania higieny szkolnej w państwie polskiem, przyczem:

1) nagroda powyższa przyznawaną będzie autorom najlepszej oryginalnej pracy, w roku konkursowym ogłoszonej drukiem w języku polskim odrębnie lub w czasopismach na terytorjum państwa polskiego lub złożonej Towarzystwu Lekarskiemu Warszawskiemu w rękopisie, z jakiegokolwiek bądź dziedziny higieny szkolnej (higiena budownictwa szkolnego, higiena nauczania, higiena indywidualna młodzieży szkolnej, badania antropometryczne

Dr. Sobieszczański: „Badania nad szczepieniami Pirquet'a u dzieci szkolnych“.

Dr. Miklaszewska: „Instytucja pielęgniarek szkolnych w szkołach powszechnych w Anglii, w Ameryce i w Niemczech“.

P. Majewska: „Działalność organizacji szkół Polskiego Czerwonego Krzyża“.

Dr. Likiernik: „Wady łamliwości (refrakcji) u dzieci szkolnych“.

Dr. Jaroszyński: „O wyborze zawodu“.

Dr. Rudzki: „Gruźlica wieku dziecięcego“.

Dr. Federman: „Dożywianie dzieci w szkołach“.

Dr. Steinhalk: „Choroby tarczycy u dzieci w wieku szkolnym“.

c) na posiedzeniu lekarzy szkolnych w *Poznaniu* wygłoszono następujące referaty:

Dr. Gądzikiewicz: „Higjena książki szkolnej“.

Prof. Dr. Piasecki: „O wychowaniu fizycznym“.

Dr. Szuman: „Rozporządzenia ministerjalne w sprawie wychowania fizycznego“.

Dr. Łazarewiczówna: „Higjena Szkolna w Ameryce“.

Dr. Ossowski: „Jaglica w szkole“.

d) na posiedzeniach lekarzy szkolnych szkół powszechnych m. *Łodzi* wygłoszone zostały następujące referaty:

Dr. Gutentag: „Ankiety w sprawie spożycia alkoholu przez działwę szkół powszechnych m. *Łodzi*“.

Dr. Silberstrom: „O najpospolitszych chorobach skóry wśród działwy szkolnej“.

Dr. Gutentag: „Walka z jaglicą w miejskich szkołach powszechnych“.

Kpt. Szczęsny-Połomski: „Wychowanie fizyczne“.

Dr. Rozenberżanka: „Walka z gruźlicą w wieku młodzieńczym“.

Dr. Kapłański: „Wzrost, obwód klatki piersiowej i waga działwy szkół powszechnych“.

Dr. Dobrowolska: „Choroby zakaźne wieku dziecięcego w świetle nowych badań“.

H. *Zjazdy higieniczno-szkolne*. W latach sprawozdawczych odbyło się kilka okręgowych zjazdów lekarzy szkolnych i wychowawców fizycznych, obradujących nad różnemi tematami z dzie-

lub psychologiczne nad młodzieżą szkolną, wzorowo opracowane sprawozdanie lekarskie szkolne i t. p.);

2) w razie braku w roku konkursowym polskiej pracy nagroda powyższa przyznana będzie lekarzowi szkolnemu, który w roku konkursowym, według opinii władz zwierzchnich, najbardziej owocnie i wydajnie pod względem higieniczno-lekarskim pracował w szkole;

3) albo też nagroda konkursowa przyznawaną będzie lekarzowi, szkolnemu, jako zapomoga na wyjazd na Kongres międzynarodowy higieniczno-szkolny pod warunkiem zdania szczegółów sprawy z wyników Kongresu.

Nagrody przyznaje specjalny Komitet Tow. Lekarskiego Warsz., do którego dożywotnio należy ofiarodawca, pozatem są zaproszeni, jako rzeczoznawcy: przedstawiciel centralnych władz państwowych higieniczno-szkolnych oraz dwaj przedstawiciele nauczycielstwa szkół średnich i szkół powszechnych.

W r. 1920 nagrodę przyznano Dr-owi Jaxa-Bykowskiemu za pracę p. t. „Gmina Szkolna im Jędrzeja Śniadeckiego w gimn. VIII we Lwowie“.

W r. 1921 wyróżniono zbiorowy podręcznik p. t. „Higjena szkolna“ wyd. Arcta, napisany przy współudziale 20 współpracowników.

W r. 1922 nagrodzono pracę p. Jarosza p. t. „Rozwój fizyczny dziecka w szkole“.

W r. 1923 nagrodzono prof. D-ra Piaseckiego za wydaw. „Wychowanie fizyczne“.

W r. 1924 nagrodzono za szczególnie gorliwą i wydatną pracę higieniczno-lekarską w szkole następujących lekarzy szkolnych:

1) d-ra Aleksandra Macieszę, lekarza szkolnego w gimn. pań. im. Wł. Jagiełły oraz seminarjum nauczycielskiego w Płocku

2) dr-kę Marję Rytlównę, lekarzkę szkolną w gimn. państw. im. Królowej Jadwigi w Siedlcach;

3) d-ra Jana Karchowskiego, lekarza szkolnego w gimn. państw. im. Marji Magdaleny Poznaniu;

4) dr-kę Janinę Szepelską, lekarzkę szkolną, w gimn. przyw. Zdziennickiej i Popielewskiej w Warszawie.

W r. 1925 nagrodę przyznano dr-owi P. Klamrzyńskiemu lekarzowi szkolnemu za pracę p. t. „Wyniki badań nad rozwojem

fizycznym i psychicznym 131 uczniów męskiego seminarjum nauczycielskiego w Białymstoku, dokonanych w roku szk. 1924/25. Poza tem wyróżniono pracę D-ra Wł. Missiury p. t. „Laboratorium fizjologiczne na usługach wychowania fizycznego i sportu“.

Na powiększenie nagrody konkursowej w latach 1923, 1924 i 1925 Zarząd Polskiej Składnicy Pomocy Szkolnej ofiarował po 500 złotych. Wybitna praca wielu lekarzy szkolnych, z których niektórzy zostali wyróżnieni, oddźwięk społeczeństwa przez powiększenie funduszu na nagrody konkursowe w dziedzinie higieny szkolnej, świadczy o coraz lepszym rozumieniu i ocenianiu roli, jaką w sprawie wychowania winna odegrać higiena szkolna.

A. Stan Wychowania Fizycznego.

W państwowych gimnazjach i seminarjach nauczycielskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w cyfrach na podstawie ankiety za 1924/25 rok szkolny. Gimnazjów państwowych 266; dane z 248 gimnazjów. — Państwowych Seminarjów nauczycielskich 127; dane z 116 seminarjów.

Liczba uczniów.

W 248 Gimnazjach państwowych 100,997 uczn. — W 116 Seminarjach państwowych nauczycielskich 20,998 uczn.

Sale gimnastyczne.	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	o/o	Liczba bezw.	o/o
Sale gimnastyczne specjalne	120	48	42	36
Sale rekreacyjne lub inne służące do ćwiczeń cielesnych	63	25	33	29
Sal do ćwiczeń w szkole brak, lecz szkoła korzysta z sal innych instytucyj	50	21	20	17
Sal do ćwiczeń w szkole brak i szkoła nie korzysta z sal innych instytucyj	15	6	21	18
Wypożazenie szkolnych sal do ćwiczeń.				
Sal zupełnie wypożazonych	41	22	14	19
Sal wypożazonych częściowo	107	59	45	60

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	o/o	Liczba bezw.	o/o
Sal bez przyrządów gimnastycznych	35	19	16	21
UWAGA. W wypożazeniach sal uwzględniono odp. ze 183 gimn. i 75 sem.				
Jak ćwiczą.				
W pełnem ubraniu ćwiczebnem	69	28	43	37
W trzewikach ćwiczebn. i w zwykłym ubraniu	132	53	46	39
W zwykłym obuwiu i zwykłym ubraniu	47	19	27	24
Liczba nieszczęśliwych wypadków.				
Gimnazja państwowe na 100997 uczniów — 85 wypadków.				
Państwowe seminarja naucz. 20998 uczn. 11 wypadków.				
Zwolnienie z ćwiczeń metodycznych.				
a) całkowicie	3281	3	151	0,7
b) częściowo	2131	2	248	1
Boiska.				
a) Liczba szkół z małym dziedzińcem używanym do gier i zabaw	66	26	37	31
b) Liczba szkół z boiskiem własnem ponad 1000 metr. kw.	117	47	48	41
c) Liczba szkół korzystających wyłącznie z boisk lub placów innych instytucyj	66	26	33	28
d) Liczba szkół, gdzie boiska brak	11	1	—	—
Okres czasu prowadzenia gier i zabaw popołudniowych.				
a) ćwiczą cały rok	109	48	43	40

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	0/0	Liczba bezw.	0/0
b) ćwiczą w miesiącach jesiennych i wiosenn.	92	41	39	37
c) nie ćwiczą wcale	23	11	24	23
Wymiar godzin tygodniowo.				
0 — godzin	23	11	24	23
1 — 6 godzin	93	41	47	44
7 — 10 godzin	65	29	26	24
ponad 10 godzin	43	19	9	9
U W A G A. Uwzględniono odpowiedzi tylko z 224 gimn. i 106 semin.				
Jakie ważniejsze gry drużynowe uprawiano.				
a) Piłka koszykowa	107	51	70	71
b) „ latająca	118	56	51	54
c) „ nożna	54	26	17	17
d) Palant	76	36	28	29
e) Szczypiorniak	52	25	21	22
f) Tenis	30	14	8	8
U W A G A. Uwzględniono odpowiedzi tylko z 209 gimn. i 95 semin.				
Liczba uczniów stale uchylających się od gier i zabaw popołudniowych	10216	10	1231	5
S P O R T Y.				
a) Wycieczki sportowo-turystyczne.				
Liczba szkół, które zorganizowały wycieczki sportowe turystyczne.	170	73	81	83
Zorganizowano wycieczek turystycznych łodziami	176	—	—	—

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	0/0	Liczba bezw.	0/0
Zorganizowano wycieczek turystycznych rowerami	59	—	—	—
Zorganizowano wycieczek turystyczno-narciarskich	45	—	7	—
UWAGA. Uwzględniono odpowiedzi z 234 gimn. i 97 semin.				
b) Pływanie.				
Liczba uczniów umiejących pływać	27172	27	5060	24
Liczba szkół, w których zorganizowano naukę pływania	19	8	5	4
c) Wioślarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających wioślarstwo	5372	5	227	1
Liczba szkół, w których zorganizowano naukę wioślarstwa	27	11	2	2
Liczba łodzi szkolnych	128	—	7	—
„ „ uczniowskich	22	—	—	—
d) Kolarstwo.				
Liczba uczniów, uprawiających kolarstwo	28638	28	6059	28
Liczba uczniów posiadających własne rowery	9118	9	1038	5
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnie rowerów	3	1	1	1
e) Łyżwiarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających łyżwiarstwo	27495	27	3286	16
Liczba uczniów posiadających własne łyżwy	16783	17	1658	8
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnie łyżew	30	11	13	11

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	0/0	Liczba bezw.	0/0
f) Saneczkarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających saneczkarstwo	19780	19	1472	7
Liczba uczniów posiadających własne saneczki.	10101	10	507	2
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnię saneczek	18	7	7	6
g) Narciarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających narciarstwo	1746	2	20	0,1
Liczba uczniów posiadających własne narty	1162	1	17	0,08
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnię nart	15	6	2	2
Hufce szkolne.				
Liczba szkół, w których zorganizowano hufce	182	73	56	48
Liczba uczniów w hufcach.	11529	11	3990	19
Liczba uczniów biorących udział w obozach szkolnych	2421	2	349	1
Liczba uczniów biorących udział w obozach harcerskich	656	0,6	59	0,3
Zawody szkolne, święto sportowe.				
Wzięło w nich udział ogółem 238 gimnazjów i seminarjów nauczycielskich.				
Czasopisma z dziedziny wychowania fizycznego.				
Prenumeruje	76	58	26	41
Nie prenumeruje	54	42	37	59
U W A G A. Uwzględniono odpowiedzi z 130 gimnazjów i 63 seminarjów.				

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	0/0	Liczba bezw.	0/0
Fundusz gier i zabaw ruchowych.				
	zł.		zł.	
a) Zebrano	392677	—	68128	—
b) Wydatkowano	255851	—	48623	—
c) Pozostało na rok następny	136826	—	19505	—

B. Stan Wychowania Fizycznego

w szkołach średnich ogólnie kształcących t. zw. *gimnazjach i seminarjach nauczycielskich, społecznych, komunalnych i prywatnych* na terenie Rzeczypospolitej Polskiej za 1924/25 rok szkolny, gimnazjów 514; dane z 392 gimnazjów; seminarjów nauczycielskich 72; dane z 58 seminarjów.

Liczba uczniów.

W 392 gimnazjach 73122 uczn. — W 58 seminarjach 9943 uczn.

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	0/0	Liczba bezw.	0/0
Salę gimnastyczne.				
Salę gimnastyczne specjalne	61	16	21	36
Salę rekreacyjne lub inne służące do ćwiczeń cielesnych	237	60	16	28
Sal do ćwiczeń w szkole brak, lecz szkoła korzysta z sal innych instytucyj	46	12	19	33
Sal do ćwiczeń w szkole brak i szkoła nie korzysta z sal innych instytucyj	48	12	2	3
Wypożyczenie szkolnych sal do ćwiczeń.				
a) Sal zupełnie wyposażonych	18	6	4	11
b) Sal częściowo wyposażonych	119	36	14	38
c) Sal bez przyrządów gimnastycznych	190	58	19	51
UWAGA. W sprawie wyposażenia sal uwzględniono odpowiedzi 327 gimn. i 37 sem.				

Jak ćwiczą.	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	%	Liczba bezw.	o/o
W pełnym ubraniu ćwiczebnym i zwykłym . . .	105	32	14	43
W trzewikach ćwiczebnych i zwykłym ubraniu	99	31	13	39
W zwykłym ubraniu i zwykłym obuwiu . . .	121	37	6	18
UWAGA. Uwzględniono odpowiedzi 325 gimn. i 33 semin.				
Liczba nieszczęśliwych wypadków.				
Gimnazja na 73122 uczn. 48 wypadków.				
Seminarja naucz. na 9943 ucz. 11 wypadków.				
Zwolnienia z ćwiczeń gimnastycznych.				
a) całkowicie	3905	5	71	0,7
b) Częściowo	1935	3	124	1
Boiska.				
a) Liczba szkół z małym dziedzińcem używanym do gier i zabaw	128	33	17	29
b) Liczba szkół z boiskiem własnym ponad 1000 kw. metr.	88	22	8	14
c) Liczba szkół korzystających wyłącznie z boisk lub placów innych instytucyj	107	27	22	38
d) Liczba szkół, gdzie boisk brak	69	18	11	19
Okres czasu prowadzenia gier i zabaw popołudniowych.				
a) Ćwiczą cały rok	33	8	1	2
b) Ćwiczą w miesiącach jesiennych i wiosennych	194	50	30	52
c) Nie ćwiczą wcale	165	42	27	46

Wymiar godzin tygodniowo.	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	o/o	Liczba bezw.	o/o
0 — godzin	165	42	27	46
1 — 6 godzin	169	45	20	35
7 — 10 godzin	37	10	10	17
Ponad 10 godzin	11	3	1	2
Jakie ważniejsze gry drużynowe uprawiano.				
a) Piłka koszykowa	138	42	17	42
b) „ latająca	184	56	17	42
c) „ nożna	52	16	—	—
d) Palant	60	18	3	7
e) Szczypiorniak	59	18	3	7
f) Tenis	10	3	1	2
UWAGA. Uwzględniono odpowiedzi z 327 gimn. i 40 semin.				
S P O R T Y.				
a) Wycieczki sportowo-turystyczne.				
Liczba szkół, które zorganizowały wycieczki sportowo-turystyczne	244	62	22	38
Zorganizowano wycieczek turyst. łodziami. . .	4	—	—	—
„ „ „ rowerami . .	19	—	—	—
„ „ „ narciarskich .	7	—	—	—
b) Pływanie.				
Liczba uczniów, umiejących pływać	9321	13	533	5
Liczba szkół, w których zorganizowano naukę pływania	7	2	2	3

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	o/o	Liczba bezw.	o/o
c. Wioślarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających wioślarstwo . . .	3976	5	81	1
Liczba szkół, w których zorganizowano wioślarstwo	6	1	—	—
Liczba łodzi szkolnych	10	—	—	—
d. Kolarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających kolarstwo . . .	14880	20	399	4
Liczba uczniów posiadających własne rowery .	5128	7	32	0,3
Liczba szkół w których zorganizowano wypożyczalnię rowerów	1	0,2	—	—
e. Łyżwiarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających łyżwiarstwo . .	13071	18	643	6
Liczba uczniów posiadających własne łyżwy .	3481	12	182	2
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnię łyżew	2	0,5	2	3
f. Saneczkarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających saneczkowanie .	11359	15	445	4
Liczba uczniów posiadających własne saneczki .	3790	5	110	1
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnię sanek	2	0,5	—	—
g. Narciarstwo.				
Liczba uczniów uprawiających narciarstwo . .	413	0,5	3	0,03
Liczba uczniów posiadających własne narty . .	223	0,3	2	0,02
Liczba szkół, w których zorganizowano wypożyczalnię nart	—	—	—	—

	Gimnazja		Seminarja	
	Liczba bezw.	o/o	Liczba bezw.	o/o
Hufce szkolne.				
Liczba szkół, w których zorganizowano hufiec .	86	22	—	—
Liczba uczniów w hufcach	4663	6	—	—
Liczba uczniów biorących udział w obozach szkolnych przysposobienia wojskowego . .	748	1	—	—
Liczba uczniów biorących udział w obozach harcerskich	678	0,9	—	—
Zawody szkolne, święto sportowe.				
Bierze udział w nich ogółem 135 gimn. i 1 seminarjum nauczycielskie.				
Czasopisma z dziedziny wychowania fizyczn.				
Brak danych.				
Fundusz gier i zabaw ruchowych.				
Nie istnieje.				

C. Kwalifikacje nauczycieli ćwiczeń cielesnych.

Nazwa szkół	Liczba szkół	Nauczyciele ćwiczeń cielesnych					
		wykw.	nie-wykw.	brak	wykw.	nie-wykw.	brak
		dane bezwzględne			dane procentowe		
Gimnazja państwowe . . .	266	169	84	13	63	32	5
Seminarja nauczycielskie . .	127	83	42	3	65	33	2
Szkoły średnie, prywatne. .	514	168	263	83	33	51	16
Seminarja naucz. prywatne .	72	38	33	1	53	46	1
Ogółem	979	457	422	100	45	43	12

Uwagi i wnioski.

Materiał cyfrowy, przedstawiony w powyższej statystyce, został opracowany po raz pierwszy na podstawie ankiety, rozesłanej do szkół w r. szk. 1924/25. Niektóre odpowiedzi na ankietę, jako niezupełnie ściśle, pominięto przy opracowaniu i na przyszłość pytania w ankiecie zostaną bardziej sprecyzowane, by nie dawały powodu do niejasności.

Z liczby 266 gimnazjów państwowych tylko 18 nie nadesłało odpowiedzi, z liczby 127 seminarjów — 11, natomiast większe luki istnieją co do odpowiedzi z gimnazjów i seminarjów niepaństwowych (społecznych, komunalnych i prywatnych), a mianowicie na 514 gimn. niepaństwowych — 122, a na 72 seminarja niepaństwowe — 14 nie nadesłało odpowiedzi.

Bądź co bądź materiał dotyczy ogółem zgórą 200.000 młodzieży i zasługuje przeto na szczegółowe omówienie, zwłaszcza odnośnie do stanu wychowania fizycznego.

Sale gimnastyczne. Jedynie w okręgu szkolnym poznańskim i pomorskim 80—90% wszystkich gimnazjów i seminarjów nauczycielskich posiada specjalne sale gimnastyczne. Na pozostałych terenach Rzeczypospolitej sprawa ta przedstawia się źle, a już szczególnie źle w szkołach średnich prywatnych, z których zaledwie 10% posiada specjalne sale gimnastyczne, a w 12% sal do ćwiczeń w szkole brak i szkoła nie korzysta z sal gimnastycznych innych instytucji społecznych, czy prywatnych.

Wyposażenie szkolnych sal do ćwiczeń gimnastycznych. Tu również uderza różnica pod tym względem pomiędzy szkołami państwowymi i niepaństwowymi. W pierwszych $\frac{1}{4}$ część jest zupełnie wyposażona, $\frac{1}{2}$ częściowo i $\frac{1}{4}$ część bez przyrządów gimnastycznych, w prywatnych $\frac{1}{10}$ część wyposażona zupełnie, $\frac{1}{3}$ część — częściowo, a reszta nie posiada zupełnie przyrządów gimnastycznych. Co do wyposażenia sal gimnastycznych także prym trzymają okręgi szkolne zachodnie.

Kostjumy ćwiczebne. Rozróżnialiśmy pod tym względem trzy kategorie a) ćwiczących w pełnym ubraniu ćwiczebnym, b) w trzewikach ćwiczebnych i w zwykłym ubraniu i c) w zwykłym obuwiu i w zwykłym ubraniu. Otóż okazało się, że zaledwie trzecia część ćwiczących ćwiczy się w ubraniu ćwiczebnym i że od-

setek ten odpowiada niemal w zupełności odsetkowi sal, wyposażonych w przyrządy gimnastyczne. Niewyposażenie sal w te przyrządy idzie w parze z brakiem dbałości o kostjumy ćwiczebne.

Liczba nieszczęśliwych przypadków. Na 200.000 ćwiczących liczba nieszczęśliwych wypadków wyniosła w roku sprawozdawczym 155, stosunkowo niewiele. Przeważnie były to: drobne skaleczenia, omdlenia, rzadziej zwichnięcia stawów lub nadwyrężenia więzadeł stawowych, poważniejsze skaleczenia np. przebicie podudzia oszczepem i t. p.

Zwolnienie z ćwiczeń metodycznych. W gimnazjach całkowicie 3—5 proc., częściowo 2—3 proc., w seminarjach całkowicie 0,7 proc., częściowo 1 proc. W miarę staranniejszej selekcji kandydatów do seminarjum odsetek częściowo zwolnionych od ćwiczeń winien być minimalny, a zupełnie zwolnionych nie powinno być wcale.

Boiska szkolne. Czwarta część szkół średnich i seminarjów państwowych posiada małe dziedzińce, używane do zabaw i gier, połowa — posiada boiska ponad 1000 metrów kwadratowych, czwarta część korzysta z boisk lub placów różnych związków sportowych, znikomy odsetek nie posiada wcale boisk. W szkołach prywatnych, zwłaszcza w większych miastach, sprawa przedstawia się źle: około 20 proc. szkół nie ma gdzie ćwiczyć. Zagadnienie więc terenów boiskowych dla szkół, stanowi zagadnienie najwyższej wagi i winno być jak najszybciej przez wszystkie czynniki rządowe, samorządowe i społeczne wzięte pod rozstrzygnięcie.

Gry i zabawy popołudniowe. Ponieważ za prowadzenie popołudniowych zabaw i gier ruchowych w szkołach średnich państwowych i seminarjach nauczycielskich, nauczyciele ćwiczeń cielesnych otrzymują specjalne wynagrodzenie, przeto ta sprawa w szkołach państwowych w porównaniu ze szkołami niepaństwowymi stoi znacznie lepiej. We wzmiankowanych szkołach niepaństwowych około 50 proc. młodzieży nie uprawia wcale popołudniowych gier i zabaw, jako przedmiotu obowiązkowego, gdy w państwowych gimnazjach tylko w 11 proc. szkół tych gier się nie prowadzi. Najlepiej sprawa ta stoi w tych gimnazjach i w seminarjach, które mieszczą się poza miastem i posiadają internaty. Liczba godzin, poświęcanych obowiązkowym popołudniowym grom i zabawom, przeważnie zależy od liczby uczniów w szkole. W gi-

mnazjach licznych liczba godzin tygodniowo, poświęcanych na popołudniowe gry i zabawy, wynosi 10 i więcej. W tych szkołach, w których obowiązkowo zaprowadzone zostały gry i zabawy, uczniowie dochodzący z daleka lub dojeżdżający zostali z tych zajęć zwolnieni.

Ważniejsze gry drużynowe. Co do częstości uprawianych ważniejszych gier drużynowych, to na pierwszym planie należy postawić piłkę koszykową i piłkę latającą, następnie nożną, palant i szczypiorniak. Tenis, jako wymagający specjalnych terenów, uprawiany jest w małej odsetce szkół.

Sporty. Wycieczki. Wyodrębnianie wycieczek sportowo-turystycznych od turystyczno-krajoznawczych lub czysto krajoznawczy jest rzeczą trudną. Jeżeli jak podaje statystyka 70—80 proc. szkół państwowych i 40—60 proc. szkół prywatnych zorganizowało wycieczki sportowo-turystyczne, to odsetek ten niewątpliwie będzie jeszcze wyższy wobec częstego łączenia tych dwóch celów — krajoznawstwa i obcowania z naturą. Zezwolenie Ministerjum na przeznaczanie 15 proc. funduszu gier i zabaw na cele turystyczne przyczynia się do ułatwiania młodzieży niezamożnej brania udziału w wycieczkach. Z wycieczek zbiorowych poza wycieczkami pieszemi, najwięcej zorganizowano wycieczek łodziami, mniej rowerami, jeszcze mniej odbyło się wycieczek narciarskich — niemal wyłącznie w okręgach szkolnych — krakowskim, lwowskim i śląskim.

Pływanie. Zaledwie 25 — 30 proc. młodzieży wzmiankowanych szkół umie pływać, drobny odsetek szkół zorganizował naukę pływania. Zachodzi gwałtowna potrzeba urządzania basenów pływackich, w miarę możliwości krytych, by ułatwić naukę i podczas sezonu zimowego. Wśród dziewcząt sport pływackich u nas jest bardzo mało rozpowszechniony. Szkolny basen pływacki posiadamy jeden czynny w gimn. Batorego w Warszawie, drugi w gimn. w Bielsku (Śląsk) w stadium urządzania. W projekcie jest urządzenie kilku basenów do pływania dla młodzieży szkolnej.

Wioślarstwo. Jeszcze mniejszy odsetek uprawia wioślarstwo (1 — 5 proc.). W bardzo nielicznych szkołach zorganizowano naukę wiosłowania. Sprawa uprawiania tego sportu wiąże się ściśle z taborami wioślarskimi. Ogólna liczba łodzi szkolnych wynosi 128, uczniowskich 22, z tej ogólnej liczby 150 — na samo

Poznańskie i Pomorze przypada — 85, a reszta rozrzucone w drobnej liczbie na pozostałe okręgi szkolne. Niezbędny jest tabor łodzi i uczniowskie przystanie wioślarskie w różnych punktach rzek i jezior.

Kolarstwo. Uprawiających ten sport wśród młodzieży szkolnej jest niemal taki sam odsetek, jak i umiejących pływać t. j. 25—30 proc. ogółu młodzieży, 5—9 proc. posiada własne rowery. Zaledwie w kilku szkołach zorganizowano wypożyczalnię rowerów. Sport ten należałoby zalecać ze względów użyteczności, np. dochodzenie do szkół średnich w mniejszych miasteczkach pieszo z odległości kilku lub kilkunastu kilometrów męczy młodzież i utrudnia naukę szkolną, pominąwszy już konieczność bardzo wczesnego wstawania w celu zdążenia na czas do szkoły.

Łyżwiarstwo. 18 do 27 proc. młodzieży w gimnazjach i 6—16 proc. w semin. nauczycielskich uprawia łyżwiarstwo. Na uwagę zasługuje że 11 proc. szkół państwowych z funduszu gier i zabaw zorganizowało w szkole dla niezamożnej młodzieży wypożyczalnię łyżew, jak również wypożyczalnię saneczek i nart.

Narciarstwo. Uprawia zaledwie 2 proc. młodzieży gimnazjalnej i 0,1 proc. seminaryjnej i, jak to zaznaczono, głównie w okręgach szkolnych w Małopolsce i na Śląsku. W 15 gimnazjach państwowych (przede wszystkim oczywiście w Zakopanem) i w 2-ch seminarjach nauczycielskich zorganizowano wypożyczalnię nart. Tu również okazał się pomocnym fundusz gier i zabaw.

Hufce szkolne. 73 proc. gimnazjów państwowych, 48 proc. semin. naucz. państw., 22 proc. gimnazjów prywatnych i 0 proc. semin. naucz. prywat. (przeważnie są to żeńskie) zorganizowało hufce szkolne, w których ćwiczy 20182 uczniów pod kierunkiem już to wyłącznie nauczycieli ćwiczeń cielesnych, którzy sami służyli w wojsku i przeszli przysposobienie wojskowe (mały odsetek), albo też pod kierunkiem tychże nauczycieli przy pomocy jednak oficerów instrukcyjnych, przydzielonych przez M. S. Wojsk. (znaczna większość), albo pod kierunkiem innych nauczycieli ćwiczeń cielesnych, znających przysposobienie wojskowe (mały odsetek), albo wreszcie wyłącznie pod kierunkiem oficerów instrukcyjnych (drobny odsetek), 3518 t. j. siódma część ćwiczących spędziła lato w obozach przysposobienia wojskowego; a 1393 w obozach harcerskich. O dodatnich wynikach pobytu w obozach pod wzglę-

dem rozwoju fizycznego, stwierdzają raporty wszystkich lekarzy szkolnych, zastrzegając jednak staranniejszą selekcję.

Zawody szkolne, święto sportowe. Zorganizowano je we wszystkich okręgach szkolnych w miesiącach: maju, czerwcu lub wrześniu. W Krakowie, Poznaniu, Równem i w Katowicach zorganizowano dzień święta sportowego, pokazy gimnastyczne i zawody dla wybranych drużyn ze szkół całego okręgu. W innych miejscowościach urządzano zawody międzyszkolne lub międzymiastowe. Ogółem święto sportowe obchodzono w 125 miastach. Udział w nich brało 238 szkół państwowych i 136 prywatnych. Liczba młodzieży ćwiczącej wynosiła około 20.000.

Program święta sportowego składał się zwykle z defilady, pokazów, lekcji gimnastyki szwedzkiej, płasów, zawodów lekkoatletycznych z tendencją do zawodów w pięcioboju, gier drużynowych sportowych (częściej — koszykówka, dłoniówka, palant, rzadziej piłka nożna).

W większości przypadków łączono pokaz wychowania fizycznego z pokazem przysposobienia wojskowego t. j. z ćwiczeniami hufców szkolnych. W kilku miejscowościach (Warszawa, Kraków, Słomim) urządzone zawody pływackie i wioślarskie (Pińsk). Na nagrody dla zwycięskich drużyn Ministerjum przeznaczyło 3000 zł.

Organizatorzy zawodów otrzymali z Ministerjum dyrektywę, by w celu zapobiegania przesadnej dążności do wyczynów (rekordów) wyróżniano młodzież za ogólne wyszkolenie fizyczne, zarówno w ćwiczeniach metodycznych, jak w grach drużynowych oraz w różnych sportach.

Czasopisma z dziedziny wychowania fizycznego. Zaledwie 58 proc. gimnazjów państwowych i 41 proc. seminarjum nauczycielskich państwowych prenumeruje czasopisma, poświęcone sprawom wychowania fizycznego. Rzadziej jest to kwartalnik „Wychowanie Fizyczne“, częściej różne pisma sportowe „Stadion“, „Przegląd Sportowy“ i inne. W podręczniki do gier i zabaw, sportów szkoły dopiero poczynają się zaopatrywać. Ze szkół prywatnych brak pod tym względem danych.

Fundusz gier i zabaw. Niezwykle cennym dla propagandy wychowania fizycznego okazał się fundusz gier i zabaw, istniejący niestety tylko w gimnazjach i seminarjach nauczycielskich państwowych (4 złote od ucznia rocznie). Prawie pół miliona zło-

tych w tych szkołach idzie corocznie na powyższe cele, choć zaznaczyć trzeba, że fundusz gier i zabaw w wielu jeszcze szkołach mógłby być bardziej celowo wykorzystany. Zgodnie bowiem z dyrektywą Ministerjum winien on być zużyty na to wszystko, co jest związane z ułatwieniem młodzieży *ruchu na wolnym powietrzu*, a więc: z urządzeniem terenów boiskowych, na zakup przyrządów do gier i zabaw, na organizację sportów, jakie następczą lokalne warunki szkoły (wioślarstwo, łyżwiarstwo, narciarstwo, saneczkowanie i t. p.)

Komitety wychowania fizycznego przy szkołach winny czuwać nad tem, by fundusz ten był jak najbardziej celowo zużyty, by na inwestycje szkolne specjalnie sal gimnastycznych obracano go w razach wyjątkowych, by wreszcie nie pozostawiano go, jak to się niestety zdarzało w niektórych szkołach, nieużytym. Pieńiądze pozostałe przy końcu roku, mogą być obrócone na pomoc dla niezamożnej młodzieży, biorącej udział w wycieczkach turystycznych.

Kwalifikacje nauczycieli ćwiczeń cielesnych.

Ankieta wykazuje dużą różnicę pod tym względem pomiędzy szkołami państwowymi i prywatnymi. W ostatnich brak 16 proc. nauczycieli gimnastyki. Jeśli do wykwalifikowanych dodać te siły, które uzyskują kwalifikacje na podstawie egzaminu uproszczonego lub kwalifikacyjnego, to odsetek nauczycieli posiadających kwalifikacje do prowadzenia ćwiczeń cielesnych nieco się zwiększy. Na obniżenie odsetka ogólnego sił wykwalifikowanych (45 proc.) wpływa niski odsetek sił wykwalifikowanych w szkołach średnich prywatnych (33 proc.) W wielu z nich brak wszelkich warunków do prowadzenia ćwiczeń cielesnych. W gimnazjach i seminarjach państwowych odsetek kwalifikowanych sił do prowadzenia ćwiczeń cielesnych w porównaniu z odsetkiem kwalifikowanych sił do nauczania innych przedmiotów jest stosunkowo wysoki.

Najgorzej się to przedstawia w okręgach szkolnych wschodnich. Najlepiej w okręgu szkolnym krakowskim i w wojew. Śląskiem. W porównaniu z latami poprzednimi stwierdzić można znaczny postęp.

Wychowanie fizyczne w szkołach zawodowych i szkołach powszechnych.

Co się tyczy szkół *zawodowych*, to wobec wielkiej różnorodności ich typów (od paromiesięcznych kursów do kilkoletnich, nawet osmioletnich studjów) sprawa prowadzenia w nich wychowania fizycznego postawiona jest różnorodnie; nie wszędzie w tych szkołach i na tych kursach są czynni nauczyciele ćwiczeń cielesnych, lub czynni z bardzo małym wymiarem godzin i odpowiedzi otrzymane z małej liczby szkół nie pozwalają na zobrazowanie stanu wychowania higienicznego w tych szkołach. Ankiety z lat następnych pozwolą na uzupełnienie tej luki.

W szkołach *powszechnych* tylko w wyjątkowych przypadkach są czynni nauczyciele ćwiczeń cielesnych wyszkoleni fachowo. Ćwiczenia cielesne zwykle prowadzą nauczyciele ćwiczeń ogólnych. Zobrazowanie stanu wychowania fizycznego szkół *powszechnych* jest w ogóle rzeczą bardzo trudną.

W niższych oddziałach prowadzi się głównie gry i zabawy, w wyższych oddziałach ćwiczenia metodyczne i sporty. Budowa nowych szkół, zwłaszcza o wyższym typie organizacyjnym, w których wszędzie są przewidziane sale gimnastyczne, ułatwi prowadzenie tej akcji. Zamiłowanie do gier i zabaw, do sportów wśród młodzieży starszej rośnie. W roku sprawozdawczym Ministerjum przesyłało do wszystkich inspektoratów na terenie Rzeczypospolitej przybory do gier i zabaw, do rozdania dwóm szkołom w każdym powiecie dla propagandy wśród młodzieży ruchu na wolnym powietrzu.

Dozory szkolne tu i owdzie przyczyniają się do zakupu podobnych przyborów do gier i zabaw. Zrozumienie miast dla sprawy dostarczania terenów do zabaw ruchowych dla młodzieży szkół *powszechnych* staje się coraz większem.

2679

3672A

ODBITKA Z MIESIĘCZNIKA
ZDROWIA Nr. 4-GO 1927 R.